

KERESZTES SZENT JÁNOS TANÍTÁSA

A lélek sötét éjszakája

Keresztes Szent János neve elválaszthatatlanul összekapcsolódott a „sötét éj”, a „lélek sötét éjszakája” kifejezésekkel. Sokan talán mindössze ennyit hallottak a XVI. századi karmelita misztikusról, és egyáltalán nem éreznek kedvet ahhoz, hogy ezzel a „sötéten látó”, a „semmi útján haladó” egyháztanítóval közelebbről megismerkedjenek. Ez a vélekedés természetesen téves, amint azt az alább következő sorok is bizonyítják, de ugyanakkor valami igazságmagot is tartalmaz. Nevezetesen azt, hogy a lelkeségi irodalomban Keresztes János írt a legkimerítőbben erről a sajátos állapotról. Elemzései, leírásai – hogy ne is beszéljünk elsősorú költői alkotásairól – teológiai és lélektani szempontból egyaránt klasszikus műveknek számítanak. Sem előtte, sem utána nem született ennyire átfogó és mélyreható elemzés a lélek „sötét éjszakájáról”.

Kérdés azonban, mi szüksége van a XX. század emberének egy XVI. századi spanyol karmelita klasszikus eszmefuttatásaira? Vajon nem léptünk már túl minden „sötét éjjelem”, nem ismerjük-e eléggé a mélylélektan eredményeit, vagy – hívó szemmel nézve – nem kaptunk-e már bő eligazítást keresztény életünk távlataira vonatkozóan? Anyagi, szellemi, lelki szempontból vajon nem vagyunk urai már a csillagtereknek?

Igen, felnőttek lettünk, de elég öt perc nyugodt reflexió ahhoz, hogy szívünk titkai megdöbbenésnek, hogy rémült gyermekké változunk a bennünk és a világban ható erők hatásai láttán. Szívünk, életünk ellentétes erők ütközőpontjául szolgálnak, és soha nem lehetünk biztosak abban, mit hoz a jövő. „Nyugtalan a szívünk”, mint Pálé, Ágostoné vagy Avilai Terézé. Egész lényünk szeretetre, boldogságra, örök létre szomjazik; szeretni akarunk és tudni, hogy szeretnek. Végeredményben ugyanazokkal az egzisztenciális kérdésekkel küszködünk, mint minden kor minden gyermeke.

Keresztes Szent János igen jól ismerte az emberi szívek titokzatos tereit, a világban ható erők harcát. Tudta, hogy végső fokon az emberi szív rejtekében fordul meg minden: az egyén, a közösségek, a társadalom és az egész emberi család sorsa. Krisztus szeretete sürgette, hogy gazdag tapasztalata alapján – és sajátos karizmája erejében – bemutassa Isten gyermekeinek méltóságát, feltárja a boldogságra szomjas emberi szív végtelenbe nyúló lehetőségeit. Alázatos, de rendkívül határozott útmutatásával arra akart készíteni, hogy feltétlen bizalommal ajándékozzuk oda magunkat a Háromságos Istennek, aki eksztatikus önközlésében „előbb szeretett minket” (1Jn 4,10). Kortársainak és későbbi olvasóinak végeredményben a belső szabadság útját világította meg; „ahol az Úr Lelke, ott a szabadság” (2Kor 3,17). „Fokról fokra kell Krisztushoz hasonlóvá válnunk” (2Kor 3,18) – nos ez a „fokról fokra való haladás” erőfeszítést, lemondást, belső erőink összpontosítását, olykor elkeseredett harcot, a lefelé húzó erők elleni küzdelmet és a szeretet erői iránti engedelmisséget jelenti. Nem egyedül küszködünk. Maga Isten harcol bennünk és értünk. Ő tisztít meg, teszi szívünket alkalmassá arra, hogy viszontszerethessük. Ő alakítja ki bennünk Krisztus képmását, egyesít önmagával. A „lélek sötét éjszakájáról” szóló tanítást ebben az összefüggésben kell megértenünk és értékelnünk. Volta-képp a húsvéti misztériumról van szó, a keresztt, a halál és a feltámadás titkáról. A Megfeszített Szívében már megtörtént az ellentétes erők végső összecsapása, és megszületett a végleges győzelem. De itt és most még nekünk is meg kell harcolnunk a jó harcot, a győzelem biztos reményében. Keresztes Szent János érdemeit abban kell látnunk, hogy a „sötét éjszaka” jelképrendszerében 1. leírja e küzdelem, e kereszttel megnyilvánulásait és hatásait; 2. meghatározza a legnehezebb pillanatok jellemzőit; 3. megadja a kulcsot e „sötét éjszaka” megértéséhez és végül 4. megtanít arra, hogyan éljük meg ezeket a döntő fontosságú kegyelmi életszakaszokat. Tanítását kétféle módon fejt ki: *A sötét éjszaka dala* című szimbolikus költeményben, valamint a költeményt magyarázó két nagyobb prózai művében (*A karmelhegy útja*, *A lélek sötét éjszakája*).

Hogy miért „éjszaka”, miért „homály”, „sötétség”? E jelképrendszer választása kétség-telenül nem véletlen. Már említettük, hogy a misztikus költemény a toledói börtönben született: fizikai sötétségben, emberfeletti testi és lelki gyötrelmek közepette. A költemény magyarázata alapján a következő elemeket nevezhetjük meg: a belső élet bizonyos szakaszában (szakaszaiban) homály borul az ember érzékeire és szellemi képességeire; hite elsötétedik, ugyanakkor mégis a hit erejében kell továbbhaladnia Isten felé. Homályba vész a cél, a transzcendens Isten, akit ebben az életben csak „tükör által, homályosan” láthat (vö. 1 Kor 13,12), de akinek titokzatos jelenléte mégis elvakítja. Cselekvő harc és a passzív befogadás dialektikus egysége ez az „éjszaka”, a „Jegyes és a mátkalélek” találkozásának titokzatos színtere.

1. A „sötét éjszaka”: tisztulás

Keresztes Szent János élete alkonyán, már a „szeretet élő lángja” tüzeiben égve, visszaul a megelőző tapasztalatokra:

Rendes körülmények között egyetlen lélek sem juthat el a lelki eljegyzésnek erre a magas állására és királyi méltóságára, hacsak előbb át nem esett számos megpróbáltatáson és szenvedésen. Mert amint az Apostolok Cselekedetei-ben olvassuk: „Sok háborúság által kell bemennünk Isten országába” (14,21). Ezek a háborúságok ebben az állapotban már a múlt eseményei, mert a megtisztult lélek már nem szenved (Az élő szeretetláng II.25).

Már nem szenved, de pontosan fel tudja idézni, mi mindenben ment át:

A szenvedések, amelyeken azoknak kell átmenniük, akiket az Úr erre a tökéletességre el akar juttatni, háromfélék. Szünetedések, bántások, fenyegetések és kísértések, mégpedig a legkülönbözőbb alakban, a világ részéről; szárazságok és szorongatások az érzéki részből kifolyólag; gyötrelmek, sötétségek, szorongatások, elhagyatottságok, kísértések és egyéb szenvedések a szellemi részből. Mert ezen a módon tisztul meg szellemi és érzéki részében (uo.).

E tisztító szenvedések általában bizonyos időszakaszokban, lelki állapotban jelentkeznek. A *karmelhegy útja* című művében így jellemzi:

Az első éjjel, vagy a tisztulás az ember érzéki részét illeti (...). A második az ember szellemi részének éjjele. Ennek egyik felét, és pedig a cselekvő tisztulást a könyv második felében fogjuk kifejteni, a szenvedő tisztulásnak majd a mű harmadik és negyedik részében ejtjük sorát. A második éjjel, vagy tisztulás, a haladókra borul rá, amikor Isten elkezd behelyezni őket az egyesülés állapotába. Amint majd látni fogjuk, ez a tisztulás sokkal sötétebb és rettenetesebb” (I. 1,2).

E szövegben a lelki éjszaka következő ismérveit különböztethetjük meg: az Istennel való egyesülés egyik sajátos időszaka, amelyet elbizonytalanodás, sötétség urall, célja a tisztulás. Több szakaszból áll, cselekvő, illetve szenvedő magatartást kíván; a tisztulás kiterjed az ember érzéki, majd szellemi részére. (Keresztes János szóhasználatában az érzékek és a szellem az egész embert jelenti. A tisztulás tehát az egész embert érinti.)

Mit kell értenünk cselekvő és szenvedő tisztuláson? Az első esetben az ember szervezi meg tisztulásának programját, legjobb belátása szerint erőfeszítéseket tesz; fékezi külső és belső érzékeit, önmegtagadást gyakorol, kerüli a bűnre vezető alkalmakat stb. Ez a cselekvő folyamat azonban csak lényé felületét érinti, csak egyes ellenőrizhető zónákra terjed ki. Amikor Isten veszi kézbe ügyét, a tisztulási folyamat eléri tudatos és tudatalatti világának legmélyebb gyökereit, kiterjed minden külső és belső érzékére, szellemi-lelki képességére. Ezt az utóbbit nevezzük passzív tisztulásnak.

Mindkét esetben lényegében pozitív folyamatról van szó. Nem arról elsősorban, hogy az ember valamiről lemond, valamitől elszakad, elválik – bár ezek is kétségtelen összetevők. A lényeg az, hogy ezek révén az ember lényé kezd átalakulni, másképp kezd gondolkodni, más lesz értékrendje, másként érez, lát értékel, cselekszik. Röviden ezt mondhatnánk: jobban, mélyebben, teljesebben szeret.

Nincs semmi csodálni való abban, hogy a misztikus szerző annyira hangsúlyozza a tisztulás feltétlenül szükséges voltát. Ki az az ember, aki – ha csak egyszer is őszintén magába tekintett – meg ne tapasztalta volna, hogy bizony belőle is kitelne egy elvetemült gyilkos, egy gyáva áruló, egy másokat eltaposó örült diktátor vagy önző, zsugori Harpa-

gon? Akinek van bátorsága ahhoz, hogy leszálljon önmaga mocsaras mélyeibe, rettegve ismeri el, hogy megvan és erősödik a bűn gyökere, benne rejlik minden elkövethető rossz reális lehetősége. Nem kell sokat eszmélődni, hogy rájöjjön: a lénye mélyéig húzódo gyökereket önmagától soha nem fogja tudni kiirtani. „Majomkenyérfakká” nőnek, és szétrobbantják a kis herceg bolygóját... Az elszörnyedést Istenhez forduláshak kell követnie: ő az egyedüli, aki megtisztíthatja, sőt felemelheti az isteni élet szeretetközösségébe. Szeretni csak megtisztult, „megtért” szívvel lehet. És ki ne akarna szeretni és szeretettetni? A tisztulás a boldogság előfeltétele, és mint ilyen, egyben Isten ingyenes ajándéka.

A szenvedő tisztulás körülményeit, módozatait nem az ember, hanem Isten határozza meg. Nem kell rendkívüli, misztikus megpróbáltatásokra gondolnunk – Keresztes Szent János erről is beszél, de nem tartja feltétlenül szükségesnek –, nagyon is egyszerűek, hétköznapiak ezek a passzivitásra készítető körülmények (sikertelenség, a szeretet nehéz helyzetei, betegség stb.). De itt mindjárt hangsúlyoznunk kell: a szenvedés, a megpróbáltatás, a fájdalom még nem maga az „éjszaka”! A „lélek sötét éjszakája” állapotának elengedhetetlen összetevője az ember pozitív válasza, hitből fakadó engedelmes magatartása, reménye és szeretete.

Keresztes Szent János szerint feltétlen szükség van a passzív tisztulásra, hogy az ember alkalmas legyen Isten eksztatikus önközlésének befogadására és viszonzására. Ez a fájdalmas tapasztalat („éjszaka”) alapjaiban forgat fel az emberben mindent, mintegy más létmódra emeli. Az érzékes ember fokozatosan istenivé alakul.

A karmelhegy útja első könyvében a Teremtés könyve 35,2 alapján a szent szerző ekképp foglalja össze az átalakulás követelményeit és gyümölcseit:

Ha a lélek fel akar menni a hegyre (...), először vesse el magától az összes idegen isteneket, amik nem mások, mint a teremtett dolgokhoz való ragaszkodások és vonzalmak. Másodszor mossa ki magából ezen érzéki vágyaknak maradványait, és pedig az érzékek sötét éjjele által, vagyis tagadja meg őket és tartson miattuk bűnbánatot. A harmadik pedig az, hogy új ruhában menjen föl a hegy csúcsára. Megjegyzendő, hogy ez utóbira, feltéve, hogy a lélek teljesíti a két első kötelezettséget, már Istennek magának lesz gondja. Ő fog ugyanis a lélekre új ruhát adni. Ez az új ruha pedig nem egyéb, mint Istennek Istenben egészen újnemű megértése, továbbá Istenben való, új, Isten iránti szeretet (...). Ezekon kívül egészen új gondolkodásmódot és mérhetetlen élvezetet önt a lélekbe, amely kiszorítja belőle a régi gondolkodásmódot és fogalmakat. Így aztán Isten egészen megszünteti a régi embert, vagyis pusztán emberi létét, és összes tehetségeit új, természetfölötti képességekkel ruhazza fel, úgyhogy addigi pusztán emberi cselekvése istenivé válik (I. 5,7).

2. Az „éjszaka” ösvényein

E „megistenült” ember szeretetéletéről Keresztes Szent János *Az élő szeretetláng* című költeményében énekelt. Most vizsgáljuk meg a sötét éjszaka tartalmát. Mit él meg a „főszereplő”, hogyan vélekedik magáról, és hogyan látja őt a tárgyilagos külső szemlélő?

A sötét éjszaka *alanya* csak a veszteséget tudatosítja. Nem érti, mi történik vele, miféle kelepcebe esett. Addig kiegyensúlyozott, évek kemény munkájával megalapozott, érényekben gazdag belső életének egyszerre vége. Eddig biztos volt abban, hogy újabb győzelmek várnak rá, a tökéletesség újabb fokára jut, és most minden összeomlott. Érényei fonnyadt virágként hullnak a porba, életerejé kiszikkadt, elvesztette örömet, lendületét, unottá válik, nem tud mit kezdeni az emberekkel, hirtelen légüres térben találja magát, semmi sem vonzza, végeredményben undorodik mindentől. Depresszió kerülgeti, maga a lét vált értelmetlenné és kilátástalanná benne és körülötte. Értelme elhomályosodik, vagyis eddigi világos fogalmai összezavarodnak. Nem tudja, mit gondoljon Istenről, önmagáról, a világról, élete értelméről. Akaratát nem mozdul, alig tud kipróbálni magából valami elhatározást. „Ugyan minek?”, „Mire jó az egész?”, „Ugyis minden mindegy” – csak ilyen gondolatai vannak. Emlékezetéből kiesnek Isten szeretete megtapasztalásának élményei, vagy ha eszébe jutnak, csak arra szolgálnak, hogy fájdalom, reménytelensége fokozódjék. Csak a rosszra emlékezik, és nem lát semmiféle gyógyszert a jövőben. Egész lénye felkavarodott, lába alól kicsúszott a biztos talaj, feje fölött

teljesen beborult az ég. Szívét marta meg az ismeretlen kígyó, s a keserű méreg áthatja minden ízét-rostját.

Isten mélységesen megalázta a lelket, hogy aztán annál magasabbra emelje, s ha ő nem így intézné, hogy ezek az érzelmek, miután egy ideig dúltak a lélekben, csakhamar újra lecsillapodjanak, a test rövid néhány nap alatt tönkremenne. Így azonban csak időről időre érik el ezt a legmagasabb fokot. Ezt a lélek olykor annyira elevenen érzi, hogy szinte szeme előtt látja a számára kinyílt poklot és kárhozatot. Mert ezek a lelkek, akik a szó szoros értelmében elevenen szállnak le a pokolba, ott tisztulnak meg, mintegy tisztítóüzükben. (A lélek sötét éjszakája II. 6,6).

A sötét éjszaka szenvedő alanya természetesen a maga szubjektív módján magyarázza az eseményeket. Nehezen hisz bárkinek is, aki mást állít, szinte süket minden józan szóra vagy vigasztalásra. Ez a süket, érzéketlen mivolt is az éjszaka lényegéhez tartozik. Ilyeneket gondol és mond „magyarázatképp”:

a) Isten-elhagyta végleg és joggal: *Midőn ez az állapot beáll, a lelkiember sokat szenved. Szerved pedig nem annyira a reá boruló szárazság, mint inkább azon félelem miatt, amely elfogja, hogy tudniillik el van veszve ezen az úton. Azt hiszi ugyanis, hogy Isten elhagyta őt, mert hiszen nem talál nyugtot és örömet semmiféle jó dologban (A lélek sötét éjszakája. I. 10,1).*

b) Mindennek oka a maga nyomorúsága és bűnös mivolta: *A lélek annyira piszkosnak és nyomorultnak érzi magát, hogy úgy tűnik előtte, mintha Isten ellen fordult volna és ő maga is ellenkezésben volna Istennel. Ez rendkívül nagy fájdalmat okoz neki, mert úgy vélekedik, hogy Isten eltaszította őt magától (II. 5,5).*

c) Semmit sem tehet és nem fog tudni tenni saját erejéből: *E sötét éjszaka annyira lenyűgözi tehetségeit és vonzalmaikat, hogy nem képes többé szívét és elméjét Istenhez emelni. (...) Itt Isten személyesen vette munkába a lelket, ezért nem képes ez utóbbi semmit sem tenni (II. 8,1).*

d) Senki és semmi sem segíthet rajta: *Ugyanazt az elhagyatottságot érzi az összes teremtmény részéről, és azt gondolja, hogy mindenki megveti, főleg barátai (II. 6,3).*

e) Nincs remény, nincs semmiféle gyógyír: *Úgy érzi, csak arra méltó, hogy Isten utálja és örökre elvesse, (...) Ugyanis nem lát magában semmit, ami méltóvá tenné arra, hogy valaki szeresse, ellenben annál többet, ami őt utálat tárgyává teszi nemcsak Isten, hanem az összes teremtmény szemében, mégpedig egyszer s mindenkorra (II. 7,6).*

A sötét éjszaka alanya tehát elsősorban Istentől való elhagyatottsága miatt gyötrődik. A külső szenvedések, megpróbáltatások csak másodlagosak. De mi a valóság? Hogyan értékeli ezt az állapotot a tárgyilagos külső szemlélő, Keresztes Szent János? Mi az igazi ok, és mi a cél?

E sötét éjszakával Isten valami sajátos hatást gyakorol a lélekre, úgyhogy azt ugyancsak megtisztítja szokásos tudatlanságaitól és gyarlóságaitól. Ezt a szemlélődő emberekbe öntött szemlélődésnek, vagy pedig misztikus teológiának nevezik. Ebben Isten a lelket titokzatos módon tanítja és oktatja a tökéletes szeretetre, a lélek pedig nem tesz egyebet, minthogy szeretettel figyel Istenre, hallgatja őt és magába fogadja az ő világosságát anélkül, hogy értené, mi is történik vele (II. 5,1).

A passzív tisztulás során tehát a „szenvedő alany” megtapasztalja Isten tisztító működését; élménye meghaladja minden addigi elképzelését, fogalmát. „Sötétség borul” addigi ismert fogalmaira, hogy valami másnak adjon helyet. Isten tisztító jelenléte ismérveként Keresztes János a következő jeleket sorolja fel: a) az ember nem talál többé örömet semmiben; b) nyugtalanul keresi, mit tehetne Istenért, hogyan szerethetné jobban; c) nem tud úgy elmélkedni, amint megszokta. – Fontos az első két ismerv, a harmadiknak esetleg negatív okai is lehetnek.

Hogyan kell viselkedni a „lélek sötét éjszakájában”? Bármibe kerül is, hűségeseznek kell maradni! A megpróbált ember nem teheti ölbe a kezét, várva, hogy majd csak elvonulnak a felhők, majd csak elmúlnak ezek a fájdalmas órák. Most kell cselekednie, most kell Amen-t mondania!

Hányan vannak, akik elindultak az erény útján, és amikor az Úr megszereti és bele akarja helyezni őket ebbe a sötét éjszakába, hogy azon keresztül elvezesse őket a Vele való egyesüléshez, megakadnak és nem akarnak előre haladni. Fennakadásuk oka olykor az,

hogy semmi kedvük sincs kilépni az éj sötétjébe, és nem engedik, hogy az Úr bevezesse őket (A karmelhegy útja, Bev. 3).

A sötét éjszaka alanyának azt kell megértenie, hogy Isten különleges szeretettel törődik, foglalkozik vele. Isten gondoskodik arról, hogy megtisztítsa a maga számára, és ezért a legértékesebb ajándékokkal halmozza el. Nem szabad meghátrálnia, visszafordulnia! Együtt kell működnie ezzel a rendkívüli ajándékkal. Meg kell tanulnia a *cselekvő passzivitás* magatartását. Olyan hitben, reményben és szeretetben fogant választ kell adnia és úgy kell cselekednie, mintha minden őrajta fordulna meg. Éjszaka van, halálosan egyedül érzi magát, remeg a félelemtől, kétségek szorongatják, nem lát előre egy fél lépésnyit sem? Nem baj. Élje hivatása, életállapota értékeit az ima, a szolgálat és az önzetlen szeretet szellemében. Tegye ezt akkor is, ha nem látja sem értelmét, sem eredményét. Isten ebben az állapotban nem eredményeket vár tőle.

Azok, akik ilyen állapotba jutnak, csak vigasztalódnak szépen; legyenek türelmesek és állhatatosak: ne szomorkodjanak, hanem bízzanak Istenben, aki nem hagyja el azokat, akik őszinte és egyenes szívvel keresik őt. Tőlük sem fogja megtagadni azt, ami ezen az úton szükséges, míg csak el nem juttatja őket a szeretet világos és tiszta fényébe (A lélek sötét éjszakája, I. 10,3).

3. A Kereszt misztériuma

Bármennyi magyarázatot ad is Keresztes János, a lélek sötét éjszakája éjszaka marad, vagyis misztérium, kifejezhetetlen valóság. Az említett szakaszok (az érzékek aktív és passzív, a szellem aktív és passzív éjszakája) a legkülönbözőbb módon jelentkeznek. Olykor jól elkülöníthetők, máskor egybefolynak, vagy újramegújulnak. A szabály az, hogy nincs semmiféle szabály. *Isten mindenkit egyéni úton vezet. Nincsenek sémái, modelljei.* Mindazonáltal rámutathatunk néhány olyan tényezőre, amelyek módosíthatják az éjszaka szenvedéseinek tartalmát és erősségét. Keresztes János a következőkre utal: az éjszaka intenzitása, ideje függhet attól, az életszentség milyen fokára akarja Isten felemelni az illetőt; milyen mélyek a lélekben a bűn gyökerei; milyen szellemi, teológiai és pszichológiai „állóképességet”, erőt tanúsít az illető. Ha nagyobb ez a készség, az éjszaka általában sötétebb, dermesztőbb, de rövidebb ideig tart.

A passzív tisztulás szenvedései a bűnöknek azokat a legmélyebb gyökereit érintik, amelyek meghatározzák az ember egész pszichológiai, erkölcsi és lelki magatartását. Ugyanazokról a gyökerekről van szó, mint az aktív tisztulás kezdetén, csak ezek megnyilvánulásai jóval rafináltabbak, áttételesebbek. A gyógyító kés nyomán bizony sokszor vér és könny fakad:

Illő, hogy az ember nagy részvétet tanúsítson azon lélekkel szemben, akit Isten belehelyezett ebbe a félelmetes és rettenetes éjjelbe. A lélek végtelen kínokat szenved és nagy bizonytalanságban van az iránt, vajon fog-e javulni állapota. (...) Az ember szükségképpen megsajnálja és részvéttel van irányában (II. 7,3).

Ez a megértés és részvétel elsősorban Keresztes Szent János leveleiből árad felénk. Ilyenkor nem kell tudós teológusként magyaráznia, hanem az adott szenvedő személyt kell erősítenie és vigasztalnia. 1589. október 12-én egy granadai ismerősének ezt írja:

Mivel most Ön ebben a lelki sötétségben és a lelki szegénységnek ürességében halad; azt hiszi, hogy mindenki és minden elhagyta. De nem csoda, mert hiszen Ön most úgy érzi, hogy Isten is elhagyta. Pedig senki sem hagyta el, és nincs is arra szüksége, hogy bármi miatt aggódjék. Semmi ok sincs rá. Aki Istentől kívül semmi mást nem szeret, az nem jár sötétségben, akármennyire homályban van, és bármilyen szegénynek érzi is magát. (...) Ön rendben van; ne törődjék önmagával, hanem örüljön. Kicsoda Ön, hogy gondot akarjon viselni önmagára? Szépen járna, ha megtenné. Sohasem volt jobb lelkiállapotban, mint most, mert sohasem volt ilyen alázatos, ilyen engedelmes, sohasem vette ily kevésbé önmagát és a világ dolgait, sohasem tartotta magát még ilyen rossznak, Istent pedig olyan jónak, sem pedig nem szolgált Istennek olyan tiszta szándékkal és olyan önzetlenül, mint most. (...) Az Úr Önt a legmegfelelőbb úton vezet. Ne kíváncsion tehát semmi mást. (Levelek, 18).

Egy aggályosságban szenvedő karmelita nővért ezekkel a baráti sorokkal bátorít:

Ezeket a napokat fordítsa arra, hogy bensejében vágyódik a Szentlélek eljövetele után, a pünkösd ünnepe alatt és utána pedig maradjon az ő jelenlétében. Erre akkora gondja legyen és tartsa oly sokra ezt a gyakorlatot, hogy ne törődjék semmi mással, ne nézzen semmi mást, legyen az akár szenvedés, akár valami egyéb kellemetlen emlék. (...) Ha valamely szárazság vagy kedvetlenség jönne Önre, gondoljon a megfeszített Krisztusra, és hallgasson. Éljen hitben és reményben, ha sötétségben van is, mert ebben a homályban védelmezi Isten a lelket. Vesse aggodalmait Istenre, mert öneki gondja van Önre, és nem fogja Önt elfelejteni. Olvasson, imádkozzék, örvendjen Istenében, az ön kincsében és üdvösségében (Levelek, 23).

Lehetséges mindez? Hogy a szívet-lelket fenekéig felforgató szenvedések, tisztító megpróbáltatások közepett örvendezzünk? Hogy az egész lényünket elborító sötétség, dermesztő éjszaka ellenére békében Istenre hagyatkozunk? Keresztes János, Avilai Teréz, Lisieux-i Teréz és sokan mások azt tanúsítják, hogy igen. Mindenki temperamentuma szerint éli meg ezt az „aktív passzivitást”, de a lényeg mindig ugyanaz marad. *Igen, Ámen.* „Gondoljon a megfeszített Krisztusra, és hallgasson”, esetleg ismétlje Krisztus önátadó szeretetéből fakadó utolsó sóhaját: „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet”. Ez elég. Ez a legtöbb, amit tehetünk.

Keresztes Szent János, amint láttuk, végigjárta mindazokat az ösvényeket, amelyeknek szemléletes térképét és jelmagyarázatát aztán a kezünkbe adta. Hivatkoztunk toledói börtöne emberfeletti szenvedéseire, súlyos betegségére, üldöztetésére, belső megpróbáltatásaira, az utolsó hónapokban ellene folytatott rágalomhadjárra. (Ha nem halt volna meg „idejében”, nem tudjuk, nem taszították volna-e ki a rendből...) Utolsó megnyilatkozásaiban „sivatagról és lelke nagy szegénységéről” tett szűkszavú vallomást. Pedig akkor már túl volt minden „sötét éjszakán”!

Soha nincs tehát vége a „lélek sötét éjszakájának?” Szívszorító kérdés ez, ne keressünk rá választ. Tekintsünk az értünk megfeszített Jézusra, és hallgassunk. Így szerette Isten a világot... Kétkelkedhetünk egy pillanatra is ebben a szeretetben?!

Egyének, közösségek, csoportok, olykor népek beszélhetnének létük és hitük elsötétedéséről. A heideggeri *Weltnacht* felé tartunk, vagy a teilhard-i ómega-pont felé? Talán a mi „Igen!”, „Ámen!” szavunk szükséges ahhoz, hogy ez a sötétség, külső-belső megpróbáltatás számukra is a tisztulást és a nagyobb szeretetet eredményező „sötét éjszakát” jelentse. Gondoljunk Edith Steinre, aki együtt élte népével a „kollektív éjszakát” és tudatosan vállalt életáldozattal ajánlotta fel magát testvéreiért. A Kereszt misztériuma jelölte meg a japán orvos, Takashi Nagai, a lengyel ferences, Maximilian Kolbe, a német teológus, Dietrich Bonhöffer, a francia filozófus, Simone Weil, az amerikai Dorothy Day és Martin Luther King vagy a salvadori érsek, Oscar Romero életét... Azoknak az ismert vagy előttünk talán ismeretlen „hétköznapi” keresztényeknek számát pedig, akik a Lélek iránti hűséggel megjárták vagy most járják a „sötét éjszaka” ösvényeit, csak maga az Isten ismeri.

A SZERKESZTŐSÉG KÖZLI: Kérjük kedves munkatársainkat, hogy lapunknak szánt kéziratokat két példányban (egy másolattal) és a szabványnak megfelelő gépeléssel (egy oldalon 25 sorral, egy sorban 60 leütéssel, kettős sorközzel, megfelelő margóval) küldjék be, mert ezzel egyrészt megkönnyítik a nyomdai korrektúra munkáját, másrészt megkímélik a szerkesztőséget a kéziratmásolás többlet-költségeitől. – Kéziratokat és illusztrációkat, amelyeket nem mi kértünk, vagy előzetesen nem beszélünk meg, nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Szerkesztőségi fogadó-
órák: hétfő, kedd, csütörtök 9–16 óráig.